

Profesor Tadeusz Bigo i prawo górnicze

„Prawo górnicze zajmuje się unormowaniem własności górniczej i kontrolą Państwa nad jej wykonywaniem. Własność płodów górniczych jest oddzielną od własności gruntu”¹.

W 1931 r. nakładem przedsiębiorstwa „Delta” ukazała się pozycja *Prawo administracyjne polskie. Działy wybrane*. Zgodnie z informacją zamieszczoną na stronie tytułowej „przejrzał” ją dr Tadeusz Bigo, docent Uniwersytetu Jana Kazimierza, „wydał” zaś adw. dr Juliusz Rodkowski, będący współwłaścicielem przedsiębiorstwa „Delta”, zajmującego się przygotowaniem materiałów dydaktycznych dla studentów prawa². Do dziedzin prawa administracyjnego przedstawionych w przywołanej pozycji należały: administracja stosunków osobistych, prawo górnicze, prawo wojskowe oraz prawo patentowe.

Ujęcie prawa górniczego jako jednego z czterech działów zasługujących na omówienie w ramach wykładu materialnego prawa administracyjnego nie powinno dziwić – normowało ono wszak ważną dziedzinę gospodarki II Rzeczypospolitej. Prawo górnicze, z uwagi na geograficzne zdeterminowanie teoretycznego i praktycznego zainteresowania problematyką górnictwa, należy do tych dziedzin prawa (obok np. prawa morskiego), których badania są prowadzone ze szczególną intensywnością tylko w niektórych ośrodkach akademickich – znajdujących się w pobliżu obszarów prowadzenia działalności wydobywczej. Przez wzgląd na tę okoliczność Lwów stanowił naturalną przestrzeń rozwoju badań i rozważań nad prawem górniczym – w województwie lwowskim znajdowało się Borysławsko-Drohobyckie Zagłębie Naftowe, stanowiące największy w kraju (pod względem wydobywania) region górnictwa naftowego.

Prawo górnicze, podobnie jak inne dziedziny prawa II Rzeczypospolitej, początkowo obejmowało unormowania przejęte z ustawodawstw państw zaborczych³. Doniosłym elementem w rozwoju prawa górniczego stało się wydanie w 1930 r. rozporządzenia

¹ *Prawo administracyjne polskie. Działy wybrane*, przejr. T. Bigo, wyd. J. Rodkowski, Lwów 1931, s. 43.

² A. Redzik, *Z dziejów adwokatury lwowskiej*, „Palestra” 2006, nr 9–10, s. 164.

³ O prawie górniczym w pierwszych latach II Rzeczypospolitej – zob. K. Bohdanowicz, *Zasady prawa górniczego ze względu na rozwój górnictwa w Polsce*, „Przegląd Górniczo-Hutniczy” 1921, nr 9, s. 385–389, nr 10, s. 441–446.

o prawie górnictwie⁴, które zasadniczo ujedyniło ramy prawne wykonywania działalności górniczej na terytorium całego kraju. Charakterystyce regulacji zawartych w tym rozporządzeniu został poświęcony w pozycji *Prawo administracyjne polskie. Działy wybrane* dział *Prawo górnicze*. Jego treść oraz struktura w znacznym stopniu odpowiadały treści i strukturze rozporządzenia.

Podstawowym problemem prawa górniczego – w ogólności – jest relacja między własnością gruntu a własnością surowców pod tym gruntem usytuowanych (własnością górniczą). Omówienie regulacji zawartych w rozporządzeniu z 1930 r. rozpoczyna więc opis tego zagadnienia:

„Własność górnicza może być połączona z własnością gruntu, czyli stanowić przynależność własności gruntowej, bądź oddzielną (odrębna własność górnicza). W zasadzie wszystkie minerały są przynależnością gruntu i nie mogą być przedmiotem odrębnej własności górniczej. Minerały, będące przedmiotem odrębnej własności górniczej, są w ustawie wyliczone wyczerpująco⁵. Minerały stanowiące odrębna własność górniczą podlegają bądź tzw. woli górniczej, bądź też są zastrzeżone Państwu. Minerały, podlegające woli górniczej, są to minerały niezwiązane z prawem własności właściciela gruntu, a które mogą być przedmiotem własności górniczej nadawanej każdemu pod warunkami przez prawo przepisane. Minerały zastrzeżone Państwu mogą być przedmiotem własności górniczej nadawanej jedynie Państwu”⁶.

W rozporządzeniu wyróżniono zatem trzy kategorie statusu własnościowego minerałów – minerały stanowiące przynależność własności gruntowej, minerały podlegające woli górniczej oraz minerały zastrzeżone państwu. W omawianej publikacji w pierwszej kolejności przedstawiono regulacje związane z nabywaniem przez osoby prywatne własności górniczej minerałów podlegających woli górniczej.

„Własność górnicza powstaje przez nadanie, przez scalanie pól górniczych, przez podział pola górniczego lub wymianę części pól górniczych. Własność górniczą co do minerałów podlegających woli górniczej, może nabyć w drodze nadania każdy, kto jest zdolny do nabywania własności rzeczy nieruchomości”⁷.

„Warunkiem nadania własności górniczej jest odkrycie minerału w jego naturalnym złożu i zgłoszenie odkrycia wraz z prośbą o nadanie pola górniczego⁸. Zgłoszenie odkrycia wraz

⁴ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 r. – Prawo górnicze (Dz. U. Nr 85, poz. 654, z późn. zm.).

⁵ Zob. art. 1 ust. 1 i 2 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 r. – Prawo górnicze (Dz. U. Nr 85, poz. 654, z późn. zm.).

⁶ *Prawo...*, s. 44–45.

⁷ *Ibidem*, s. 55.

⁸ Zgodnie z art. 17 rozporządzenia pole górnicze to „przestrzeń, w której granicach powstała na podstawie oddzielnego aktu własność górnicza”.

z prośbą o nadanie należy złożyć na piśmie (nie telegraficznie lub telefonicznie) w okręgowym urzędzie górniczym. [...] Po otrzymaniu zgłoszenia, okręgowy urząd górniczy powinien przeprowadzić dochodzenie, czy dane zawarte w zgłoszeniu są prawdziwe, czy odkrycie nie zostało dokonane za pomocą zakazanych poszukiwań, lub bez zezwolenia, oraz czy eksploatacja górnicza jest gospodarczo możliwą. [...] Zgłoszenie, odpowiadające wymogom prawnym, daje niepodzielne prawo do uzyskania drogą nadania własności pola górniczego. [...] Wyższy Urząd Górniczy oznacza po otrzymaniu planu sytuacyjnego żądane pole na mapie poglądowej pól górniczych, której przeglądanie jest każdemu dozwolone, poczem ogłasza w Monitorze zgłoszenie, granice i obszar pola”⁹.

W zbliżony sposób przedstawiało się nabywanie własności górniczej przez państwo – w odniesieniu do minerałów podlegających woli górniczej, a także minerałów dla państwa zastrzeżonych.

„Do uzyskiwania przez Państwo prawa własności górniczej zarówno materiałów, podlegających woli górniczej, jak i minerałów zastrzeżonych, mają zastosowanie przepisy, które dotyczą osób prywatnych z tym, że co do minerałów zastrzeżonych, nie mają zastosowania niektóre przepisy o terminie i pierwszeństwie”¹⁰.

Istotnym zagadnieniem, stanowiącym o tożsamości instytucji własności górniczej, był zakres praw wynikających z własności górniczej.

„Właściciel pola górniczego ma następujące prawa:

1. wyłączone prawo poszukiwania i wydobywania w granicach swego pola minerału wymienionego w dokumencie nadawczym [...],
2. prawo wykonywania zarówno w granicach swego pola, jak i poza nimi na powierzchni i pod ziemią wszelkiego rodzaju robót górniczych, stawiania budowli i urządzeń niezbędnych dla poszukiwania i wydobywania w polu górniczym minerałów [...],
3. prawo stawiania i prowadzenia urządzeń pomocniczych, służących do obróbki wydobytych w polu minerałów [...],
4. prawo bezpłatnego użytkowania własnej wody kopalnianej, aż do chwili połączenia się jej z naturalnymi wodami wierzchniemi,
5. prawo żądania od właściciela gruntu odstąpienia potrzebnych dla celów zakładu górniczego, wraz z budowlami i urządzeniami gruntów, piasku oraz innych materiałów podszkowych i wód wierzchnich”¹¹.

Rozdzielenie własności górniczej i własności gruntowej wymagało określenia relacji między właścicielem gruntu a właścicielem pola górniczego.

⁹ *Prawo...*, s. 58–60.

¹⁰ *Ibidem*, s. 62.

¹¹ *Ibidem*, s. 64–65.

„Właściciel i posiadacz gruntu są obowiązani odstąpić za odpowiednim wynagrodzeniem właścicielowi pola górniczego w użytkowanie grunty, niezbędne dla prowadzenia robót poszukiwawczych dla potrzeb zakładu górniczego. Obowiązek odstąpienia nie rozciąga się na grunty, zajęte pod budynki mieszkalne, gospodarcze, przemysłowe lub użyteczności publicznej [...]. Można odmówić odstąpienia gruntu tylko z przeważających względów na dobro publiczne, lub ze względu na szczególny tytuł prywatno-prawny, zwalniająca od obowiązku odstąpienia”¹².

Po omówieniu zagadnień dotyczących odrębnej własności górniczej następowala zwięzła analiza uregulowania prawnego wydobywania minerałów przynależnych do gruntu:

„Wydobywanie minerałów przynależnych do gruntu podlega jedynie przepisom prawa górniczego o tyle, o ile prawo górnicze wyraźnie postanawia. Wydobywanie minerałów przynależnych do gruntu za pomocą «robót podziemnych» podlega przepisom o poszukiwaniu górnictwem, dotyczącym miejsc, na których nie wolno prowadzić poszukiwań górniczych, zarządu i ruchu zakładu górniczego oraz władz górniczych”¹³.

Wydobywanie minerałów przynależnych do gruntu, jako przedstawiające niższą użyteczność gospodarczą niż wydobywanie minerałów objętych odrębną własnością górniczą, mogło doznawać daleko idących ograniczeń.

„Przemysłowiec górniczy może żądać od właściciela gruntu zaniechania eksploatacji każdego przynależnego do gruntu minerału, jeżeli eksploatacja ta utrudnia, albo uniemożliwia zakładanie i stawianie budowli oraz urządzeń pomocniczych, albo stanowi przeszkodę dla ruchu zakładu górniczego. O dopuszczalności wydobywania przynależnego do gruntu minerału orzeka w razie sporu między stronami okręgowy urząd górniczy z wyłączeniem drogi sądowej. Od orzeczenia okręgowego urzędu górniczego przysługuje stronom odwołanie do kolegium górniczego”¹⁴.

Zapewne z uwagi na znaczenie górnictwa naftowego dla gospodarki województwa lwowskiego osobne miejsce w pozycji *Prawo administracyjne polskie. Działy wybrane* zajęła charakterystyka unormowań prawa naftowego. W 1931 r., gdy wydana została cytowana publikacja, prawo naftowe nie było jeszcze zunifikowane w skali ogólnokrajowej.

„W zakresie prawa naftowego obowiązują przepisy prawa dzielnicowego, w szczególności w b. dz. austr. państwowa ustawa naftowa z 11.V.1854 r. zmieniona nowelą z dnia 9.I.1907 r., krajowa ustawa naftowa z dn. 22 marca 1908 r., rozp. wyk. z 5 maja 1908 r.

¹² *Ibidem*, s. 65.

¹³ *Ibidem*, s. 78.

¹⁴ *Ibidem*, s. 79.

o dzierżawie i eksploatacji terenów naftowych, będących własnością państwa, ustawa z 1923 r. o popieraniu ruchu wiertniczego; w b. dzielnicy pruskiej pruska ustawa naftowa z 6 czerwca 1904 o rozciągnięciu postanowień pruskiej ustawy górniczej na poszukiwanie i wydobywanie oleju ziemnego”¹⁵.

Co oczywiste, z uwagi na usytuowanie Lwowa w dawnym zaborze austriackim, szczególną uwagę poświęcono unormowaniom pochodzącym z prawa austriackiego.

„Według prawa obowiązującego w dz. poastr. prawo naftowe obejmuje poszukiwanie i wydobywanie żywic ziemnych, w szczególności nafty (oleju ziemnego, oleju skalnego, petroleju, ropy), wosku skalnego (ozokerytu, wosku ziemnego), asfaltu, jako też minerałów dających się zużytkować z powodu zawartości żywic ziemnych (bitumu) z wyjątkiem bitumicznych węgli kamiennych. [...] Żywice ziemne nie należą do minerałów zastrzeżonych i wydobywanie ich jest prawem właściciela gruntu, który może odłączyć uprawnienia naftowe (prawo wydobywania żywic ziemnych) od własności gruntu i utworzyć tzw. pole naftowe. Pole naftowe jest to powierzchnia gruntu, co do której odłączonym zostało prawo poszukiwania i wydobywania żywic ziemnych (tj. własność naftowa) od własności gruntu”¹⁶.

Unifikacja ustawodawstwa naftowego była przedmiotem rozważań w literaturze – w artykule opublikowanym w 1931 r. wskazywano, że „z natury rzeczy wynika, że ustawa naftowa musi stanowić «lex specialis» do ustawy górniczej, stanowiącej dla niej «legem generalem». Okoliczność ta uniemożliwiła przystąpienie do opracowania ustawy naftowej, jak długo nie była wydana nowa polska unifikująca ustawa górnicza, a przynajmniej, jak długo tekst jej nie był ustalony”¹⁷. Unifikacja ustawodawstwa naftowego stała się zatem możliwa po wydaniu rozporządzenia o prawie górniczym z 1930 r. – już dwa lata później, w 1932 r. uchwalono ustawę z dnia 18 marca 1932 r. w sprawie regulowania stosunków w przemyśle naftowym¹⁸.

* * *

Powojenna historia, kreśląc na nowo granice odrodzonej Polski, powiązała losy Wrocławia i Lwowa w wielu aspektach i płaszczyznach. Z perspektywy akademickiej najważniejszym powiązaniem stała się odbudowa Uniwersytetu Wrocławskiego na fundamentach tradycji Uniwersytetu Jana Kazimierza, podjęta wysiłkiem rąk wielu lwowskich uczonych. Wśród ojców-założycieli (a może raczej: odnowicieli?) wrocławskiego Wydziału Prawa znalazł się także prof. Tadeusz Bigo. Co istotne dla prawa górniczego,

¹⁵ *Ibidem*, s. 83.

¹⁶ *Ibidem*, s. 83–84.

¹⁷ *Sprawa reformy ustawodawstwa naftowego*, „Przemysł Naftowy” 1931, z. 2, s. 38.

¹⁸ Dz. U. Nr 30, poz. 306.

podobieństwo między Wrocławem i Lwowem dało się dostrzec także w płaszczyźnie geograficznej – Wrocław, podobnie jak Lwów, stał się stolicą regionu, w którego gospodarce ważne miejsce zajęło górnictwo. W południowej części Dolnego Śląska rozwijało się wydobywanie węgla kamiennego, w zachodniej części – wydobywanie węgla brunatnego, w części północnej zaś – górnictwo miedzi. Sprzyjało to naukowemu zainteresowaniu problematyką górnictwa, które w pewnym stopniu objęło także zagadnienia prawa górniczego. Choć wrocławskim uczonym trudno było równać się ze specjalistami z katowickiego ośrodka naukowego, na przestrzeni lat na Uniwersytecie Wrocławskim podejmowano inicjatywy związane z badaniami nad prawem górniczym. W latach 80. i 90. ubiegłego wieku pracownicy Instytutu Nauk Administracyjnych uczestniczyli w trójstronnej współpracy z Uniwersytetem Jagiellońskim i Uniwersytetem Ruhry w Bochum, polegającej na organizowaniu cyklicznych konferencji naukowych poświęconych problemom prawa górniczego. Ważnym elementem konferencji były wizyty w kopalniach znajdujących się w pobliżu miast goszczących konferencję – Wrocławia, Krakowa i Bochum. W roku 2018 w strukturze Instytutu Nauk Administracyjnych została utworzona Pracownia Prawa Geologicznego i Górniczego. Uczestniczący w jej pracach prof. Tadeusz Kocowski, dr Piotr Wojtulek i dr Witold Małecki przygotowali monografię *Prawo geologiczne i górnicze*¹⁹, stanowiącą kompleksowe opracowanie materii prawa geologicznego i górniczego, użyteczne zarówno w pracy naukowej, w działalności dydaktycznej, jak i w praktyce obcowania z normami prawa geologicznego i górniczego.

Ważnym elementem regulacji prawa górniczego są unormowania o charakterze policyjnym – mające na celu zapobieganie i neutralizowanie zagrożeń, które działalność górnicza mogłaby powodować w odniesieniu do stanów i dóbr o znaczeniu egzystencjalnym, fundamentalnym dla funkcjonowania państwa, społeczeństwa i jednostek, tj. bezpieczeństwa, porządku publicznego, życia, zdrowia i mienia. Doniosłość regulacji policyjnych w prawie górniczym wydaje się szczególnie ze względu na znaczne rozmiary potencjalnych zagrożeń dla stanów i dóbr policyjnych wynikających z wykonywania działalności górniczej. Ze względu na bogactwo unormowań policyjnych w prawie górniczym stało się ono ważnym przedmiotem odniesienia w monografii *Policja gospodarcza w prawie gospodarczym. Ujęcie teoretyczne*²⁰. Przeprowadzone w niej rozważania

¹⁹ P. Wojtulek, T. Kocowski, W. Małecki, *Prawo geologiczne i górnicze*, Warszawa 2020.

²⁰ W. Małecki, *Policja gospodarcza w prawie gospodarczym. Ujęcie teoretyczne*, Wrocław 2019. W monografii poddano analizie przepisy policyjne zawarte m.in. w następujących aktach prawnych (obowiązujących współcześnie bądź już uchylonych): ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. – Prawo geologiczne i górnicze (Dz. U. z 2005 r. Nr 228, poz. 1947, z późn. zm.), ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. – Prawo geologiczne i górnicze (Dz. U. z 2017 r., poz. 2126), rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 17 czerwca 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny pracy, prowadzenia ruchu oraz specjalistycznego zabezpieczenia przeciwpożarowego w odkrywkowych zakładach górniczych wydobywających kopaliny podstawowe (Dz. U. Nr 96, poz. 858, z późn. zm.), rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 28 czerwca 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny pracy, prowadzenia ruchu oraz specjalistycznego zabezpieczenia przeciwpożarowego w odkrywkowych

dotyczące analizy policyjnych przepisów prawa pozytywnego zostały jednak poprzedzone teoretyczną analizą pojęcia „policja”. W rozważaniach tych ważne miejsce zajęły nawiązania do twórczości prof. Tadeusza Bigi. W monografii przywołałem m.in. definicję policji autorstwa prof. Bigi²¹, jego stanowisko w przedmiocie zasadności instrumentalnego kwalifikowania pojęcia policji²², poglądy na kształt katalogu form działania policji²³, a także dokonane przez prof. Bigę rozróżnienie kategorii policji bezpieczeństwa i policji administracyjnej²⁴ oraz policji ogólnopaństwowej i policji miejscowej²⁵. Stanowiska formułowane przez prof. Bigę, mające charakter pionierski w obszarze polskich badań nad policją, były przeważnie punktem wyjścia do dalszych rozważań ogólnych i szczegółowych, a także przedmiotem odniesienia dla poglądów wyrażanych przez późniejszych badaczy.

Bibliografia

- Bigo T., *Prawo administracyjne. Część ogólna*, Lwów 1932.
- Bohdanowicz K., *Zasady prawa górniczego ze względu na rozwój górnictwa w Polsce*, „Przegląd Górniczo-Hutniczy” 1921, nr 9, nr 10.
- Małecki W., *Policja gospodarcza w prawie gospodarczym. Ujęcie teoretyczne*, Wrocław 2019.
- Prawo administracyjne polskie. Działy wybrane*, przejrz. T. Bigo, wyd. J. Rodkowski, Lwów 1931.
- Redzik A., *Z dziejów adwokatury lwowskiej*, „Palestra” 2006, nr 9–10.

zakładach górniczych wydobywających kopaliny pospolite (Dz. U. Nr 109, poz. 962, z późn. zm.), rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 28 czerwca 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny pracy, prowadzenia ruchu oraz specjalistycznego zabezpieczenia przeciwpożarowego w zakładach górniczych wydobywających kopaliny otworami wiertniczymi (Dz. U. Nr 109, poz. 961, z późn. zm.), rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 kwietnia 2004 r. w sprawie dopuszczania wyrobów do stosowania w zakładach górniczych (Dz. U. Nr 99, poz. 1003, z późn. zm.), rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 8 kwietnia 2013 r. w sprawie szczegółowych wymagań dotyczących prowadzenia ruchu odkrywkowego zakładu górniczego (Dz. U. poz. 1008), rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 25 kwietnia 2014 r. w sprawie szczegółowych wymagań dotyczących prowadzenia ruchu zakładów górniczych wydobywających kopaliny otworami wiertniczymi (Dz. U. poz. 812, z późn. zm.), rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 2 sierpnia 2016 r. w sprawie kwalifikacji w zakresie górnictwa i ratownictwa górniczego (Dz. U. poz. 1229), rozporządzenie Ministra Energii z dnia 9 listopada 2016 r. w sprawie szczegółowych wymagań dotyczących przechowywania i używania środków strzałowych i sprzętu strzałowego w ruchu zakładu górniczego (Dz. U. z 2017 r., poz. 321), rozporządzenie Ministra Energii z dnia 23 listopada 2016 r. w sprawie szczegółowych wymagań dotyczących prowadzenia ruchu podziemnych zakładów górniczych (Dz. U. z 2017 r., poz. 1118).

²¹ T. Bigo, *Prawo administracyjne. Część ogólna*, Lwów 1932, s. 171–172. Zob. W. Małecki, *op. cit.*, s. 83.

²² T. Bigo, *op. cit.*, s. 172. Zob. W. Małecki, *op. cit.*, s. 109.

²³ T. Bigo, *op. cit.*, s. 177–178. Zob. W. Małecki, *op. cit.*, s. 84.

²⁴ T. Bigo, *op. cit.*, s. 172–173. Zob. W. Małecki, *op. cit.*, s. 82.

²⁵ T. Bigo, *op. cit.*, s. 174. Zob. W. Małecki, *op. cit.*, s. 92.

Sprawa reformy ustawodawstwa naftowego, „Przemysł Naftowy” 1931, z. 2.

Wojtulek P., Kocowski T., Małecki W., *Prawo geologiczne i górnicze*, Warszawa 2020.

* * *

Streszczenie: Omówienie najważniejszych unormowań prawa górniczego obowiązujących w okresie międzywojennym zostało zamieszczone w monografii *Prawo administracyjne polskie. Działy wybrane*, wydanej w 1931 r. W czasie wydania tej monografii prawo górnicze było w istotnym stopniu zunifikowane na poziomie ogólnokrajowym, ze względu na wydanie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 r. – Prawo górnicze. Regulacje przejęte z ustawodawstw państw zaborczych wciąż obowiązywały jednak w obszarze prawa naftowego.

Słowa kluczowe: Tadeusz Bigo, prawo górnicze, prawo naftowe, policja gospodarcza.